

ВІДГУК

**офіційного опонента на дисертацію Бруссо Костянтина Мирославовича
«Розслідування корупційних кримінальних правопорушень, які
вчиняються в сфері житлового будівництва» на здобуття наукового
ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 –
кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-
розшукова діяльність**

Актуальність теми дисертації. В економіці України житлово-будівельна індустрія посідає одне з ключових місць за темпами розвитку і капіталізації, порівняно з іншими її сегментами. Будівництво є складним бізнес-процесом, який включає постійну взаємодію забудовника, підрядника, інвестора, регулюючих органів, фізичних осіб у часі із залученням великих коштів та реалізує комплекс дій, метою яких є планове завершення будівництва й успішне введення об'єкта в експлуатацію.

Однак, у цьому сегменті економіки країни значним залишається чинник корумпованості службових осіб підрядних організацій (у галузі житлового будівництва станом на 2021 рік нараховується 29,6 тис. підприємств та 22,9 тис. фізичних осіб-підприємців) і державних контролюючих органів, які пов'язані тіншовими схемами з комерційними структурами й організованими злочинними угрупованнями. Нерідко внаслідок завищення вартості виконаних робіт на об'єктах, зведених шляхом підроблення проектно-кошторисної документації, необґрунтовано одержуються незаконні надприбутки, розмір яких зазвичай перевищує фактичні валові витрати. Системність і сталість розкрадань та інших кримінальних правопорушень у сфері житлового будівництва дає підстави визнати, що вони реально загрожують безпеці країни. Зокрема, упродовж 2013–2020 років внесено відомості до Єдиного реєстру досудових розслідувань 9875 тис. кримінальних правопорушень за фактами вчинення розкрадань службовими особами у цій сфері, а направлено до суду з обвинувальним актом – лише 885.

На сьогодні, злочинці стали активно пристосовуватися до нової системи функціонування житлово-будівельної сфери і форм контролю за її діяльністю, розширили можливості незаконного збагачення, використовуючи нові та видозмінені способи розкрадань. Характерним для такої галузі є кваліфіковане приховування злочинцями слідів та ознак кримінально караних діянь шляхом використання службового становища, підроблення проектно-кошторисної, реєстраційної та дозвільної документації, ігнорування будівельних норм і правил безпеки, неправомірного доступу до інформації в автоматизованих телекомунікаційних мережах, застосування удосконалених технологій відмивання злочинних доходів, що значно ускладнює своєчасне виявлення та документування ознак кримінальних правопорушень і викриття винуватих осіб.

Тому, в умовах розбудови правової демократичної держави європейського зразка існує потреба у створенні дієвої системи кримінальної юстиції, здатної вживати скоординованих заходів, спрямованих на протидію злочинності та запобігання корупції й розроблені окремої методики розслідування корупційних кримінальних правопорушень, які вчиняються у сфері житлового будівництва.

Наукова новизна, достовірність отриманих результатів. Ознайомлення зі змістом дисертації та її автореферату дає підстави стверджувати, що автор загалом досяг поставленої мети дослідження, а саме: у дисертації проведено комплексне дослідження правових, теоретичних та організаційно-тактичних засад криміналістичного забезпечення розслідування корупційних кримінальних правопорушень, які вчиняються в сфері житлового будівництва з огляду на нормативні положення чинного кримінального процесуального законодавства. Надано характеристику корупційних кримінальних правопорушень у сфері житлового будівництва та розроблено структуру криміналістичної характеристики, зокрема окреслено предмет злочинного посягання і способи, обстановку, слідову картину й типологію осіб, які вчиняють такі кримінальні правопорушення. Деталізовано обставини, що підлягають встановленню у кримінальному провадженні та конкретизовано типові слідчі ситуації, версії, тактичні завдання початкового етапу розслідування. Сформовано тактику проведення окремих слідчих (розшукових) дій і заходів забезпечення кримінального провадження під час розслідування корупційних кримінальних правопорушень, які вчиняються в сфері житлового будівництва. Виявлено складнощі в організаційному забезпеченні та практиці тактико-криміналістичного забезпечення проведення негласних слідчих

(розшукових) дій під час розслідування таких злочинів. Окреслено перспективи розвитку використання спеціальних знань і призначення судових експертиз.

Структура та висновки дисертаційного дослідження К. М. Бруссо дають можливість стверджувати, що авторові вдалося викласти свою власну наукову концепцію, і є вагомим внеском дисертанта у розвиток української криміналістики.

Наукова новизна полягає у тому, що дисертаційного дослідження К. М. Бруссо є одним з перших в Україні комплексних досліджень теоретичних і практичних питань методики розслідування корупційних кримінальних правопорушень, які вчиняються у сфері житлового будівництва, у якому сформульовано й обґрунтовано низку висновків і рекомендацій, спрямованих на підвищення ефективності діяльності правоохоронних органів у відповідному напрямі.

Сформульовані і винесені автором на захист положення і висновки є новими або такими, що наділені істотними ознаками новизни. Всі вони є цінними для науки кримінального права і мають практичне значення. Серед них, найбільш істотними видаються наступні:

1) визначено структуру комплексної криміналістичної методики розслідування корупційних кримінальних правопорушень у сфері житлового будівництва, яка включає загальні положення (основи) розслідування корисливих посягань на власність і службових зловживань, та окремі напрями розслідування привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем (розкрадань) (привласнення чужого майна, що було ввірене особі чи перебувало в її віданні; розтрата такого майна службовою особою; привласнення, розтрата або заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовою особою службовим становищем; різні види зловживань у сфері службової діяльності пов'язаної з наданням публічних житлово-будівельних послуг), а також предикатних кримінальних правопорушень, передбачених ст. 190, 197-1, 206, 358, 361, 364, 364-1, 365-2, 366–368, 369-2 КК України (підрозділ 1.1);

2) виокремлено типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування корупційних кримінальних правопорушень, які вчиняються в сфері житлового будівництва залежно від об'єму інформації про подію та особу злочинця, запропоновано алгоритми їх вирішення (ситуації, що характеризуються наявністю інформації про кримінальне правопорушення та причетну службову особу; ситуації, яким притаманні окремі відомості щодо джерела, виду і об'єму отриманої інформації, що викликає необхідність у додатковій перевірці даних)

та запропоновані напрями розслідування й алгоритм проведення СРД, заходів забезпечення кримінального провадження та НСРД характерних для кожного етапу при різних слідчих ситуаціях (підрозділ 2.2);

3) розкрито організаційні засади взаємодії слідчих зі співробітниками оперативних підрозділів та уповноваженими працівниками контрольно-ревізійних управлінь (відділів) шляхом проведення й реалізації матеріалів ревізії, надання слідчим підрозділам тимчасового доступу до речей і документів, необхідних для проведення СРД, спільного збирання доказів, що стосуються кримінального провадження (підрозділ 2.3);

4) запропоновано криміналістичний порядок (програму) збирання стороною обвинувачення доказів кримінальних правопорушень, які вчиняються в сфері житлового будівництва шляхом проведення комплексу СРД, інших процесуальних дій та організаційних (контрольних) заходів, у тому числі вилучення (шляхом тимчасового доступу або обшуку) й огляду житлово-будівельної документації; ініціювання призначення ревізії (аудиту, службових та інших перевірок); допиту свідків, потерпілих і підозрюваних; призначення та проведення окремих видів експертиз (підрозділ 3.1);

5) удосконалено: структуру криміналістичної характеристики корупційних кримінальних правопорушень, які вчиняються в сфері житлового будівництва, до якої включено такі елементи: предмет злочинного посягання; спосіб (підготовки, учинення, приховування) та обстановка вчинення кримінального правопорушення; слідова картина; особа злочинця; систематизацію найбільш поширених способів учинення розкрадань у сфері житлового будівництва, характерних для них ознак матеріального та інтелектуального підроблень документів, використання інших суб'єктів (юридичних осіб, службових і матеріально-відповідальних осіб, нотаріусів та ін.), серед яких виокремлено найбільш поширені технології протиправної діяльності;

6) окреслені наукові положення виявлення ознак розкрадання у житлово-будівельній сфері на основі оцінки слідчим матеріалів перевірки заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення; актів державних контролюючих органів; матеріалів уповноважених осіб, які затримали службову особу під час учинення кримінального правопорушення; безпосереднє виявлення ознак кримінальних правопорушень за матеріалами оперативних підрозділів або інших кримінальних проваджень (підрозділ 2.1);

7) сформульоване концептуальне бачення порядку проведення, фіксації та перспектив використання результатів НСРД у кримінальних провадженнях

досліджуваної категорії: аудіо-, відеоконтроль особи; арешт, огляд, виїмка кореспонденції; знання інформації з транспортних телекомунікаційних мереж; зняття інформації з електронних інформаційних систем; моніторинг банківських рахунків; обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи; спостереження за особою, річчю або місцем (підрозділ 3.2).

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків (рекомендацій), сформульованих у дисертації та їх достовірність. Нові положення, висновки і рекомендації, що висуваються в роботі обґрунтовуються, у першу чергу, за допомогою цілої низки методологічних принципів та методів. Вміло застосована автором методологія наукового пошуку є традиційною для науки криміналістики. Передусім слід зазначити, що загальнонаукові методи (аналіз, синтез, дедукція, індукція, аналогія, абстрагування) дали змогу деталізувати зміст питань, розглянутих у роботі. Поряд з цим, ним використано комплекс спеціальних методів: історико-правовий (генетичний); догматичний; формально-логічний; герменевтичний; системно-структурний, порівняльно-правовий, соціологічний, логіко-нормативний, статичний, та метод моделювання.

Про значну ступінь обґрунтованості та достовірність положень і висновків свідчить достатньо широке використання спеціальної монографічної та іншої наукової літератури, як вітчизняної, так і зарубіжної, у галузі криміналістики, кримінального процесу, с удової експертології, кримінального права, теорії правоохоронної діяльності, інших галузевих правових наук, чинного законодавства України. Дисертантом досліджено 288 найменувань як української, так і зарубіжної спеціальної літератури, яка присвячена ключовим проблемам розслідування корупційних кримінальних правопорушень, які вчиняються в сфері житлового будівництва.

Солідною є емпірична база дослідження, яку становлять результати вивчення 141 кримінального провадження за ст. 191, 364, 366, 368 КК України, що були розглянуті судами у 2015–2020 роках з усіх регіонів країни; зведені дані анкетування 92 прокурорів, 129 слідчих та 160 оперативних працівників Національної поліції у містах Дніпрі, Києві, Львові, Одесі й Харкові; статистичні та аналітичні дані Офісу Генерального прокурора, МВС України, Національної поліції України, Державної фіскальної служби України, Державної судової адміністрації України, Державної аудиторської служби України, Державної архітектурно-будівельної інспекції України, Державної служби фінансового моніторингу України, Національного агентства України з

питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів (АРМА), міських та обласних державних адміністрацій, слідча та прокурорська практика.

Все наведене вище дає підстави стверджувати, що наукові положення, висновки (рекомендації), сформульовані у дисертаційному дослідженні К. М. Бруссо, мають належно-високий ступінь обґрунтованості та достовірності.

Практичне значення результатів дослідження для науки і практики. Результати дослідження можуть бути використані в - науково-дослідній сфері – для подальшого розроблення наукових проблем розслідування корупційних кримінальних правопорушень (акт впровадження у науково-дослідну діяльність Донецького державного університету внутрішніх справ від 09.07.2021); законотворчій діяльності – під час внесення змін і доповнень до кримінального процесуального законодавства України; практичній діяльності правоохоронних органів України – у системі службової підготовки та в практичній діяльності органів досудового розслідування, при розробленні та вдосконаленні відомчих нормативно-правових актів, підготовці посібників, методичних рекомендацій (акти Головного слідчого управління Національної поліції України від 01.07.2021 та Головного слідчого управління Державного бюро розслідувань від 02.07.2021); освітньому процесі – під час підготовки та проведення лекцій, семінарських і практичних занять з курсантами та слухачами закладів вищої освіти зі специфічними умовами навчання під час викладання навчальних дисциплін «Криміналістика», «Кримінальний процес», «Розслідування окремих видів злочинів» та «Доказування у кримінальному провадженні» (акти Донецького державного університету внутрішніх справ від 09.07.2021 та 19.07.2021)..

Матеріал дисертаційного дослідження у достатньо повному вигляді представлений в опублікованих працях серед яких п'ять статей – у виданнях, включених МОН України до переліку наукових фахових видань з юридичних наук, одна – у закордонному юридичному виданні, дві – у збірниках тез наукових доповідей, оприлюднених на міжнародних науково-практичних конференціях.

Вдалим слід вважати план, за яким проводилось дисертаційне дослідження: від теоретичних засад розслідування корупційних кримінальних правопорушень, які вчиняються в сфері житлового будівництва (розділ 1) до організації початкового етапу (розділ 2) й криміналістичного забезпечення збирання доказів у кримінальних провадженнях щодо корупційних

кримінальних правопорушень, які вчиняються в сфері житлового будівництва (розділ 3).

Ознайомлення зі змістом дисертації та її автореферату дає підстави стверджувати, що поставлені у плані дисертації питання висвітлені достатньо повно з належною аргументацією положень та висновків, які містяться в дисертації та винесені автором на захист. Задекларовані автором задачі дослідження загалом досягнуті повністю – кожне завдання реалізовувалося у відповідному підрозділі роботи. Таким чином автором *досягнута мета дисертаційного дослідження* – вдосконалено положень криміналістичної характеристики та методики розслідування корупційних кримінальних правопорушень, які вчиняються у сфері житлового будівництва, на підставі теоретичного аналізу та в контексті правозастосовної практики.

Кожній науковій праці, а тим більше такій як дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук, в тій чи іншій мірі, притаманні також риси дискусійності, неточності положень і висновків. Окремим з них вочевидь бракує достатньої аргументованості, глибини дослідження, інші з них наділені надмірною категоричністю, недостатньо ясні для зрозуміння, що обумовлює необхідність їх додаткового пояснення з боку дисертанта. Знову ж таки, є можливість висловити дисертантові поради методичного характеру і побажання в плані поглиблення дослідження даної проблематики.

Думається, що вони, будуть корисні дисертантові у плані корегування свого бачення окремих теоретико-прикладних проблем, зокрема:

1. На с. 41–45 дисертації автором визначається службова роль криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень у сфері житлового будівництва. На думку дисертанта, криміналістична характеристика кримінальних правопорушень – це система відомостей, які «в комплексі дають змогу практичним працівникам результативно збирати докази шляхом проведення слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій». Проте службова роль криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень полягає в іншому – не у збиранні доказів, а у побудові та перевірці слідчих версій за допомогою існування (виявлення) закономірних зв'язків між криміналістично значущими ознаками злочинів певного виду (групи);

2. На думку дисертанта криміналістична характеристика кримінальних правопорушень структурно має складатися з таких елементів: предмет злочинного посягання; спосіб (підготовки, учинення, приховування) та обстановка вчинення кримінального правопорушення; слідова картина; особа злочинця. З нашої точки зору, така структура криміналістичної характеристики

кримінальних правопорушень уявляється неповною. До елементів криміналістичної характеристики мають бути також віднесені й такі, як знаряддя і засоби вчинення злочину, мотивація злочинної діяльності та особа потерпілого. Окрім того, мова має йти не лише про способи учинення злочину, а й способи приготування та способи приховування злочинної діяльності. Необхідно підкреслити, що автор у цьому сенсі є непослідовним, оскільки до елементів криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень у сфері житлового будівництва ним вже віднесено й особу (осіб) потерпілого (потерпілих);

3. Позитивним є те, що дисертант під час дослідження використовує технологічний підхід. Зокрема, у роботі йдеться про технології злочинної діяльності, технології корупційних кримінальних правопорушень, технології створення (побудови) криміналістичних методик (с. 48–57) тощо. Разом із тим, у дисертації бажано було б приділити окрему увагу й слідчим технологіям, які мають визначати оптимальний рух кримінального провадження при розслідуванні злочину, послідовність виконання слідчих (розшукових) дій та інших заходів;

4. У підрозділі 3.1. досить докладно розглянуто питання щодо проведення слідчих (розшукових) дій під час розслідування корупційних кримінальних правопорушень, які вчиняються в сфері житлового будівництва. У цій частині роботи мова йде про огляд документів, огляд місця події, допит, обшук, пред'явлення для впізнання. На наш погляд, доцільно було б звернутися не лише до розгляду ізольованих слідчих (розшукових) дій, а й прослідкувати можливості використання тактичних операцій та запропонувати типові тактичні операції щодо розслідування злочинів у сфері будівництва (наприклад, тактичні операції «Документ», «Відшкодування матеріальних збитків», «Встановлення злочинців» та ін.);

5. У дисертації автор намагається дослідити можливості у використанні спеціальних знань під час розслідування таких кримінальних правопорушень (підрозділ 3.3.). Однак, на нашу думку, необхідно було б більше уваги приділити питанням залучення експертів-економістів та особливостям проведення судово-економічних експертиз. Особливо це стосується розгляду питань щодо окремих видів судово-економічних досліджень у сучасних умовах. Теж саме стосується й судової будівельно-технічної експертизи. Досить фрагментарно розглянуто й положення щодо призначення та проведення комп'ютерно-технічної експертизи.

Поряд з цим, викладені вище зауваження суттєво не зачіпають відзначених позитивних моментів, які об'єктивно містить рецензоване дослідження. Що ж до самих цих зауважень, то більшість з них варто розглядати, як підставу для наукової дискусії на засіданні спеціалізованої вченої ради по захисту дисертації.

Оцінка змісту дисертації, її завершеність в цілому, оформлення. Зміст дисертації цілком відповідає заявленій дисертантом науковій спеціальності, робота пройшла належну апробацію. Дисертація є самостійною, завершеною роботою. Дослідження виконано зрозумілою, юридично і літературно грамотною мовою. Оформлення дисертації та автореферату в цілому відповідає встановленим МОН України вимогам.

Автореферат за своїм змістом ідентичний основним положенням дисертації та повністю відображає зміст, основні положення, висновки та пропозиції, які сформульовані у роботі.

Виходячи з викладеного вище, можна стверджувати, що робота *Бруско Костянтина Мирославовича «Розслідування корупційних кримінальних правопорушень, які вчиняються в сфері житлового будівництва»* загалом відповідає вимогам пп. 9, 11, 12, 13 Порядку присудження наукових ступенів, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567, а їх автор заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність.

Офіційний опонент:
Старший слідчий в ОВС
Головного слідчого управління
Національної поліції України
кандидат юридичних наук



Вадим ЗАГАМУЛА